

Lili Marleen under besættelsen

Af Svend Nielsen

Under den tyske besættelse fra 1940 til 1945 opstod der et væld af sange rettet mod besættelsesmagten og dens danske følgesvende og også mod de danske samarbejdspolitikere. Mange af dem er satiriske eller sarkastiske, andre opfordrer direkte til modstand.

Der var imidlertid et enkelt lille vers, der i udbredelse og betydning stillede alle de andre i skyggen. Det var et vers, der blev sunget på melodien »Lili Marleen« og som malende skildrede, hvad det var, man kunne tænke sig at gøre med fire af de nazistiske kyrofæer.

»Lili Marleen« var en tysk schlager med tekst af Hans Leip og melodi af Norbert Schultze om den tyske pige, der i lygteskæret udenfor kasernen står og venter på sin soldaterven. Den blev i lanceret i 1938 og blev en vældig succes, ikke mindst blandt de tyske soldater, og det var da også en af de sange, der var mest populære blandt besættelsestropperne herhjemme i de første krigsår.

Men den 29. januar 1942 kommer den tyske konsul i Ålborg til politifuldmægtig Ehlert og beklager sig over, at han et par dage forinden i Restaurant Kilden har hørt folk synge melodien med en anden tekst:

*Først så ta'r vi Göring
ved det ene ben.
Siden tar vi Goebbels
og klasker mod en sten.
Så hænger vi Hitler i en strop
ved siden af v. Ribbentrop.
Så ta'r vi os et grin
af de fire dumme svin (1).*

Ehlert sætter sine folk til at forhøre restauratøren, kapelmesteren og tjenerne uden at kunne finde frem til synderne.

Kapelmesteren Axel Bendix kan godt huske, at han på opfordring spillede »Lili Marleen« d. 25. januar og også at der var nogle, der sang med, men han hørte ikke ordene, for det var ganske almindeligt, at folk sang med på

refrainerne, selvom de faktisk ikke måtte. Han kunne dog fortælle, at han havde hørt verset et andet sted allerede to uger før.

En af stationens kriminalbetjente går imidlertid videre. Samme aften er han til koncert med efterfølgende bal i Håndværkerforeningen, og her får han ved samtaler med forskellige gæster opsnuset, at verset den sidste måneds tid er blevet hyppigt sunget bl.a. på Ritz, på Grand og på skøjtebanen ved Hobrovej.

Disse oplysninger får politifuldmægtig Ehlert til at indkalde restauratørerne fra de fire Ålborg-restauranter og få dem til at love, at »Lili Marleen« ikke mere bliver spillet.

Men det er tilsyneladende ikke blot i Ålborg det er galt.

Rigsadvokaten for særlige anliggender (lederen af den specielle afdeling, der tager sig af sager vedrørende forholdet til besættelsesmagten) udsender d. 4. februar fra København følgende bekendtgørelse til alle politimestre i landet:

Statsadvokaten for særlige Anliggender,
København, den 4. Februar 1942.

Haster.

I Anledning af, at der paa Melodien "Lili Marleen" synges en Del forskellige Smædeviser, skal jeg efter Aftale med Udenrigsministeriet anmode d'Herrer om at forbyde, at nævnte Melodi spilles i Cafeer og Restaurationer.

Overtrædelser vil foruden Strafansvar efter Omstændighederne medføre, at Restaurationen vil blive lukket.

Forbudet bedes omgaaende meddelt Restauratørerne.

est.

På det tidspunkt havde verset måske allerede været i omløb i fire måneder. I hvert fald bliver en fisker i Esbjerg så tidligt som d. 3. september 1941 anholdt af en tysk patrulje, fordi han sammen med to andre på et værtshus har sunget sange, hvori den tyske befalingsmand havde hørt og forstået ordene »Hitler« og »Tyske svin«. (Fiskeren blev dømt 40 dages hæfte for forseelsen).

I tiden derefter kommer der en lang række af politianmeldelser om afsyngning af Lili Marleen-verset, ikke mindst når der var tyskere i nærheden, så det optræder faktisk som det næsthyppigst anmeldte forbudte sang under besættelsen kun overgået af Internationale, som efter juni 1941 var ualmindelig velegnet til at tirre tyskerne med.

Det var ikke fordi, man ikke allerede på det tidspunkt kendte en dansk tekst til Lili Marleen melodien.

En ufarlig officiel dansk gendigtning af visen om Lili Marleen var allerede lanceret før besættelsen.

Den var lavet af Emil Damvig, og han havde drejet historien, så det var blevet til en sømandsvise om sømanden, der tænker på den pige, han lærte at kende i Marsailles.

Første vers lyder:

*På den stolte skude
langt fra hjemmets strand
står den tavse sømand
og længes hjem i land.
Tænker mens skibet står mod nord,
på den som i hans hjerte bor,
/: på sin Lili Marleen :/*

Nu sker der ofte det med slagere, der bliver populære, at anonyme rimsmede ændrer lidt på teksten, så versets mening bliver en ganske anden, men dog ikke mere, end at man klart kan genkende kilden, det er det man kalder en omsyngning, og der synes at have været en sådan omsyngning af den danske Lili Marleen-vise med en drukken skipper med en arrig kone på en skude i Århus havn. Med de nye tilstande, der indtræder med besættelsen, kan nye omsyngninger pludselig få en politisk retning, og der er tilsyneladende det, der sker her.

Den 14. april 1942 var fem unge mænd i alderen 18 til 24 år på vej hjem fra et gartneri i Brøndbyvester, hvor de alle arbejdede. De havde arbejdet over, og nu havde de været inde hos bageren for at købe brød til aftenkaffen, og mens de var der, havde de også fået et par øl hver.

På vejen videre begyndte de, mens de gik ned ad Gammel Køge Landevej, at synge tidens melodier, bl.a. »blå roser«, og også forskellige danske sange, og pludselig var de også igang med et vers, der gik på »Lili Marleen«. De forklarede senere, at de hver især kun kendte stumper af teksten, og at de trallede resten. Når deres forklaringer stykkes sammen, synes verset imidlertid at have lydt noget i retning af:

*På den stjålne skude
midt i Århus havn
står den tavse tysker
og gør slet ingen gavn.
Han spiser vores danske brød
men inden længe er han død
/: når danskerne ta'r fat :/*

Desværre for dem blev deres sang hørt af betjente ved kystbevogtningen.

Omsyngningen om tyskeren i Århus havn synes dog ikke at være slået an, vi møder den i hvert fald ikke andre steder.

Verset om de fire nazisvin er til gengæld populært. Allerede samme måned som melodien bliver forbudt, viser det sig at den bliver koblet sammen med nye tildigtede vers til.

23. februar 1942 går to unge piger ned ad Boulevarden i Ålborg. (Ålborg ser i det hele taget ud til at have været en særdeles aktiv by, hvad angår »den lille modstand« mod tyskerne.) De synger højt:

*I det tyske rige
er der luftalarm,
i bomberum nu løber
kvinden med sit barn.
Aldrig får hun sin mand at se,
han faldt i øst, i blodrød sne.
Min egen Hitlermand,
se russerne de kan.*

*I de norske fjælde
går der rygter om,
at tyskerne de spæned'
da engelskmanden kom.
Træk nu dit følehorn igen
og tænk på afstand, tænk på hjem,
min egen Hitlermand,
for engelskmanden kan.*

Hvad de ikke var klar over var, at det par, der gik 15-20 meter foran dem, var en tysk officer der udmærket forstod dansk og sekretæren på det danske nazipartis Ålborgkontor.

Fra politiforhøret har vi kun disse to vers, men fra andre kilder har vi tre vers mere foruden det almindelig kendte:

Og til England flyver
tit den tyske ørn.
Maskingeværet peger
på kvinder og på børn.
Tyve maskiner hjem de fik
skønt otte kun til England gik.
Min ejen Hitlermand,
du mister snart dit land.

Når vi ud af landet
tyskerne får smidt
og når al nazisme
har spillet rent fallit,
så skal vi jo ha' bønmand på,
den allerstørste man kan få.
Når tysken stikker af,
det bli'r en dejlig dag.

Næste vise er lagt i munden på folkene i Frikorps Danmark ser ud til at være lavet allerede i foråret 1942. I hvert fald citeres næstsidste vers i en politi-anmeldelse fra Sønderjylland i slutningen af marts måned.

Plutokrater er jo
såvist no'et slemme pak,
men Stalins vilde horder
er dog det værste rak,
og derfor vi går den anden vej,
– Thi Britten var for hård og sej –
/: til Moskva. Hvem vil med? :/

Vi kræver ret for folket,
vi kræver ret i krig
vi vil ha Sovjet dolket,
vi vil ha' »grossen Sieg«
I Kaukasus er der olie god
den køber vi med kød og blod
/: Nu sejren er os vis. :/

Vi har kalkuleret,
betænkt og regnet ud,
men dog ét vi glemte,
vi glemte sne og slud,

Ja så skal der luftes
ud i Danmarks hus,
alle feldmadrasser
skal rystes godt for lus,
og tåse som nu med tysken går
sig sikkert nok en røvfuld får,
når tysken stikker af,
det bli'r en dejlig dag.

Først så ta'r vi Goebbels
i hans vingeben,
dernæst ta'r vi Göring
og slår ham med en sten,
så hænger vi Hitler i en strop
ved siden af von Ribbentrop,
så hænger de til grin
de fire nazisvin (2).

og så kom vint'ren med brask og bram,
og kulden blev så hård og slem.
/: Nu vil vi hjem igen. :/

Lille Adolf Hitler
med sin slagne hær,
jokker hjem fra Rusland
med kolde frosne tæer.
Til Moskva kom han ej denne gang,
forstummet er hans sejrssang.
/: Ak lille mand, hvad nu? :/

Først så taer vi Goebbels
i det ene ben,
og så slår vi Göring
for panden med en sten.
Så hænger vi Hitler i en strop
ved siden af von Ribbentrop.
og så er de til grin,
de fire nazisvin (3).

*Kommunistisk
markering af
kampvilje mod
besættelsen og
kommunistloven
i sommeren
1941.*

Og der kom flere. Efter sigende skal det være Hans Scherfig, der er ophavsmanden til følgende vise.

*Da de store stater
begyndte på at slås,
sagde Stauning: »Den slags
kan aldrig ske hos os!«
– så kom den tyske »værne«-magt,
trods alt hvad der var talt og sagt
/: om ikke-angrebspagt. :/*

*Da de tyske tropper
stod i København
bød man dem velkommen
med kærlig åben favn.
– Clausen i uniform og smil
og Stauning – lidt genert – civil,
/: den niende april. ./*

*Tyskerne har hamstret
vores gode tøj,
og vi får til gengæld
kun celleuld og mæg.
– Finnerne æder vores fedt,
hvis tyskerne da levner lidt
/: af Houlbergs fine fedt. :/*

*Vi har stemt på Stauning
dengang han var rød.
Tomme ord og flagning
var alt hvad det betød.
Han gjorde som de rige bød,
han gav os Horserød for brød,
/: Gudfader, hvor han snød. :/*

Vi har fået en grundlov
af kong Frederik,
det var skam en sund lov,
så lang den altså gik,
– men, da der først blev brug for den
så fik vi Thune Jakobsen,
/: han brød sig Fa'en om den. :/

Gunnar Larsen tjener
tykt på den cement,
som han køber hos en
særdeles god bekendt.
– Men Larsens spade fik et knæk
og Gunnar Larsen dør af skræk,
/: når tyskerne er væk. :/

Også i den næste vise er det først og fremmest samarbejdspolitikere og nazisympatisørerne der langes ud efter.

Her i Danmark har vi
meget nazirak
som går rundt og hamstrer
strømper og tobak.
og ham »Der Führer« praler af
han skal det hele Rusland ta'
med sin naziar­mé
men det vil vi først se.

Først så ta'r vi Goebbels
ved hans vinge­ben,
og så slår vi Gøring
i ho'det med en sten.
Så hænger vi Hitler i en strop
ved siden af von Ribbentrop.
og så er de til grin
de fire tyske svin.

Scavenius skal straffes
og lægges ned i jern.
Det var ham, der underskrev
antikommintern.

Når de røde tropper
snart har vundet kri'n
skal vi rydde op blandt
de danske nazi-svin.
– så har vi ikke mere plads
for nogen Clausensk feltmadras,
/: som lever her på naz. :/

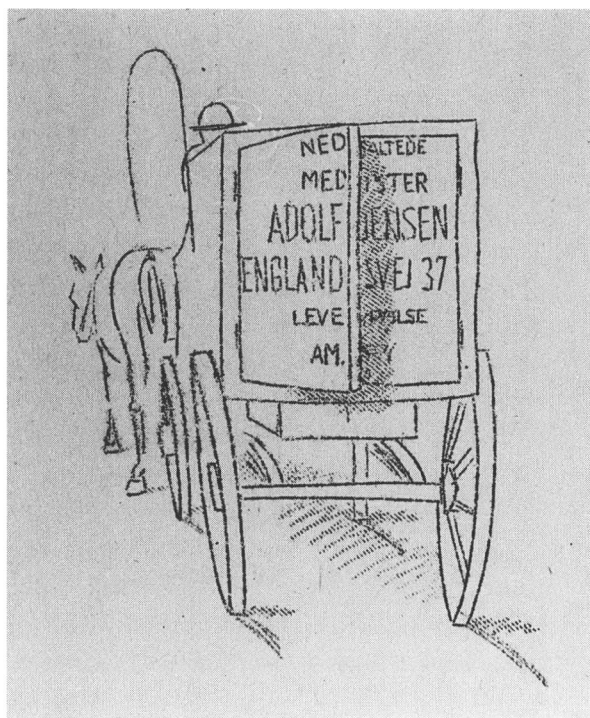
Hver forræder usling
smider vi herut.
Clausen, Knuth og Knutzling
ser vi gerne skudt.
– Vi vil ha rent i vores hus
og Stauning og Scavenius
/: kan ikke læng're bru'es. :/ (4).

Han går nu og venter på sin dom,
den slipper han ej udenom.'
når Danmark snart bli'r fri,
når Danmark snart bli'r fri.

En bombe burde falde
i de danskes land,
den sku' ramme Fritz, der ville
være frelsermand.
Vi ønsker ham jo alle kaput,
så det med nazi kan bli' slut.
Han er en væm'lig mand
at have i vort land.

Gunnar Larsen er vist
ren og skær nazist,
at han ej er dansker,
det ved vi nu så vist.
at han går kun og venter på et job,
men li'så snart det her hør' op,
så kommer han i brumm'
og så bli'r han vist stum.

Illustration fra det illegale satiriske hefte »Den kolde skulder«, 1944.

Justitsminister Thune
i vort lille land
tror at han går fri, og
ikke straffes kan
men da dagen kom, han vist fortrød,
ham sendte vi i Horserød.
Næ, ingen kan ham li'
for hans forræderi.

Hess stak af til England
med sit habengut.
Han ku' se, at det med
nazi snart var slut.
Han fløj til en lille rolig ø,
lod Hitler sejle sin egen sø
med sin forbryderflok,
af den fik han jo nok.

Ja nu har vi vist vort
lille album frem
og De kan vel se at
den er meget slem.
Hvis Danmark sku' styres af denne
flok,
vi her har vist, så får vi nok
det tredie himmeri'.
Det kan vist ingen li'.

Og nu venter vi på at
der skal komme fred.
Og at hele nazihæren
bliver sablet ned.
Så er den dag vist ikke fjern,
da vi gi'r fa'n i kommintern.
Vi hænger alle i,
at Danmark kan bli' fri (5).

Den sidste af de illegale Lili Marleen viser er anderledes end de andre. Den tager sit udgangspunkt i den menige tyskers øjeblikkelige og fremtidige situation, men er alligevel klart tænkt for den danske hjemmefront, og de sidste vers viser med stor tydelighed at den er lavet i kommunistiske kredse. For en gang skyld finder vi her ikke verset om nazilederne.

*Verden våger mørkelagt
om en barselsseng,
hvor en stakkels kvinde
har født en vanskabt dreng.
Drengen bli'r hjemmedøbt med heil
med hagekors og hjernefejl
/: hos sin Lili Marleen. :/*

*Mo'ren døde sultens
smertefulde død.
Fa'ren åd af frontens
kolde vand og brød
bad for sin dreng et fadervor
og kaldte ham det nye år
/: for sin Lili Marleen. :/*

*Drengen fik en orden
af sin Førers hånd,
thi han var symbolet
på den nye ånd
og når han kommer lidt til års
så viser han sit hagekors
/: for sin Lili Marleen. :/*

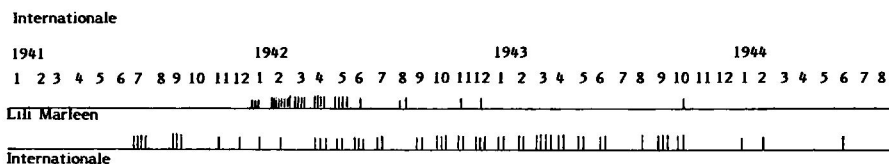
*Se hvad jeg har fået
til min barnedåb:
hele verdens afsky
og Hitlers sidste håb.
Ser du to galger over kors
så er det hans og ikke vor's
/: Sieg heil, Lili Marleen. :/*

*Det er livets stemme
gennem krig og nød.
Vi vil ikke kriges
og vi vil ingens død.
Se over fronten hver soldat
der står din sande kammerat
/: med sin Lili Marleen. :/*

*Den, som er din fjende
sidder nok så tryk
hellig og beskærmet
bag din brede ryg.
Knus ham, og kræv din folkeret
og gør dit land til et Sovjet
/: for din Lili Marleen. :/ (6).*

Lili Marleen verset dukker altså for alvor frem i januar 1942, og det er én af de ganske få illegale sange, som folk stadigvæk kan huske, de har hørt, og i mange tilfælde også endnu kan synge. Så meget mærkeligere er det, at noget tyder på, at den aktive brug af den har været meget kortvarig. Ved en gennemgang af de anmeldelser om sangaktivitet mod besættelsesmagten, der blev indrapporteret til Statsadvokaturen for Særlige Anliggender, kan man sammenligne anmeldelserne af afsyngelse af henholdsvis »Lili Marleen melodien« og Internationale.

Som det ses, er Internationale jævnligt politgianmeldt lige fra interneringen af kommunisterne i juli 1941 og frem til 1944, hvor politiet blev taget af

tyskerne. Interessen for at markere modstand gennem sang mindskes altså tilsyneladende ikke.

Anmeldelserne af Lili Marleen er koncentreret om blot 6 måneder: fra januar til juni 1942 hvor den rapporteres brugt 19 gange, derefter klinger den ud, idet den kun optræder ialt 5 gange, to gange i august, én gang i henholdsvis november og december samt én gang i oktober 1943.

Hvad betydning havde de illegale sange?

Der har været en tilbøjelighed til blandt blandt de aktive i modstandskampen at trække på skulderen af dem ligesom af fænomenet alsangen, og det er da klart, at de illegale sange hverken sprængte værnemagerfabrikker i luften eller stoppede de tyske forsyninger.

Alligevel tror jeg, de havde stor betydning for modstandsviljen.

Sammen med antityske rygter og historier og politiske vittigheder og tegninger udgjorde sangene så at sige den lille modstand. Det var udtryksformer, der gav folk, som hverken var direkte aktive i modstandskampen eller havde den store politiske baggrund, en mulighed for at markere en holdning overfor besættelsesmagten og nazismen, når de var sammen med andre, og dermed var det én af de faktorer, der hjalp til at få ændret menigmands syn på den aktive modstandskamp.

Noter

1 De konkrete beskrivelser af, hvordan viserne er blevet sunget, er refereret fra politianmeldelser og afhøringer fra sagsakter i arkivet for «Statsadvokaturen for særlige anliggender», der findes i Rigsarkivet. 2 Båndoptagelse. DFS mgt GD 1986/65, Viggo Gade, Brønshøj. 3 Historisk Samling fra Besættelsestiden, Esbjerg. 4 »Illegale viser og sange fra besættelsestiden« s. 43, Historisk Samling fra Besættelsestiden, Esbjerg 1980. 5 Illegale sange og digte (DKP 1985 i forbindelse med udstilling på Frihedsmuseet). 6 »Illegale viser og sange fra besættelsestiden« s. 242, Historisk Samling fra Besættelsestiden, Esbjerg 1980.

Summary:

Lili Marleen during the Occupation

During the Nazi Occupation of Denmark in 1940-45 a great many popular songs were written directed against the German Occupation forces and those among the Danish politicians who favoured cooperation. One stanza in particular achieved extraordinary fame. Even to this day many remember it by heart. The music was the German popular song »Lili Marleen« from 1938. With minor variations the lyrics went as follows:

First we're taking Göring
– gnaw him like a bone.
Then we're taking Goebbels
and throw him at a stone.
Hitler shall hang from leather strap
together with von Ribbentrop.
We scorn and trash our twigs
at four despicable pigs.

At the beginning of the war the Lili Marleen tune was a favourite with the German soldiers. But only a few weeks after its reappearance with new provocative lyrics it had become so well-known that Danish police banned all performances of the tune in public.

Using the Lili Marleen tune – and the above verse in particular – a series of songs directed against the Germans and their Danish collaborators emerged within a few months. The result was numerous reports to the police with the ensuing court proceedings. That is the very reason why we today are able to determine in which context and which geographical locations the songs appeared.